

Mitä tarjottavaa Michel Foucault'illa on valtatutkijoille?¹

TUULA VARIS

Tutkijoiden, myös politiikan tutkijoiden, mielenkiinto vallan tutkimiseen on selvästi vähentynyt viime vuosina. Tähän ovat vaikuttaneet monet niin yhteiskunnalliset kuin tieteen sisäisetkin tekijät. (vrt. esim. Hänninen 1986, 175—176) Yksi näistä on se, että tutkijat ovat jääneet perinteisen valtatutkimuksen, sen käsitteenmäärittelyjen, ongelmanasettelujen ja nykyisin jo lähes ennalta arvattavien vastausten, vangeiksi. Kriittistä toisinajattelua ei juuri ole esiintynyt ja tuoreen, uusia ajattelutapoja avaavan näkökulman löytäminen on osoittautunut vaikeaksi. Yksi mielenkiintoisista poikkeuksista, joka näyttää ravistelleen myös valtatutkijoita ruusun unestaan, on ranskalainen *Michel Foucault*.

Tosin Foucault itse on useissa yhteyksissä todennut, ettei hänen pyrkimyksenään ole kehittää yleistä valtatutkimuksen teoriaa tai metodologiaa, vaan pikemminkin määritellä erityinen valtasuhteiden muodostama kenttä ja hakea välineitä sen analysoimiseksi (Foucault 1980b, 199 ja 1984, 24). Hänen valtaa koskevat teoreettiset ja metodologiset väittämänsä ja hypoteesinsa muodostavatkin pikemmin eräänlaisen tieteellisen työkalupakin kuin johdonmukaisen teorian. Pyrkimyksenäni on seuraavassa tehdä lyhyt inventaario tuon työkalupakin sisällöstä ja käyttömahdollisuuksista sekä nostaa esiin joitakin Foucault'n valta-analyysien elementtejä, jotka mielestäni tarjoavat varteenotettavaa pohdittavaa ja uusia tarkastelukulmia perinteiselle valtatutkimukselle.

¹ Katsaus perustuu kirjoittajan tutkimukseen »Vallan genealogia — tutkimus Michel Foucault'n valtakäsityksistä». Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos, Rauhan- ja kehitystutkimuksen yksikkö, tiedotteita 36/1989.

I. Repressiivinen hypoteesi

Foucault'n valtaa käsittelevien esitysten punaisena lankana on käsite repressiivinen hypoteesi ja hänen siihen kohdistamansa kritiikki. Repressiivinen hypoteesi tai repressiivinen valtakonseptio viittaa länsimaissa hallinneeseen poliittisen ajattelun malliin, jolle on ollut ominaista vallan identifioiminen negatiivisesti vaikuttamiseen, kontrolliin ja alistamiseen. Tällöin vallalla on nähty olevan läheinen yhteys myös sotilaalliseen voimaan, kykyyn ja mahdollisuuteen käyttää pakkoa tai väkivaltaa. (vrt. Foucault 1980b, 90 ja kts. Carroll 1972, 585—588) Esimerkiksi Hannah Arendt on osoittanut erinomaisessa analyysissään »Väkivallasta», että politiikan teorioissa liberalistisista marxilaisiin vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että väkivalta on vallankäytön ilmeisen ilmentymä. (Arendt 1970)

Foucault jaottelee perinteisten valta-analyysien lähestymistavat käsittepareilla sota-repressio ja sopimus-sorto. *Sota-repressio* -käsitteparilla Foucault viittaa analyyseihin, joissa valta mielletään joko repressiivisenä voimasuhteena (vallan mekanismit ovat repressiomekanismeja) tai vihamielisten voimien keskinäisenä kamppailuna (valta konfliktina ja taisteluna). Viime mainittua Foucault kuvaa kääntämällä Clausewitzin väittämän »sota on politiikan jatkamista toisin keinoin» päinvastaiseksi: valta on sodan jatkamista toisin keinoin. Tällöin yhteiskunnassa vallitsevat voimasuhteet nähdään taistelun kautta syntyvinä ja 'rauha' taistelussa syntyneiden voimasuhteiden poliittisena vahvistajana ja ylläpitäjänä. Vastaavasti kaikki muutokset, jotka tässä 'rauhan' tilassa tapahtuvat, tulkitaan saman taistelun jatkona, taistelun joka oletetusti päättyy vasta

lopullisessa kamppailussa. (Foucault 1980b, 90—91)

Sopimus-sorto -lähestymistavan juuret ovat Foucault'n mukaan 1700-luvun filosofian juridisessa, liberalismissa poliittisen vallan käsitteessä. Se esittää vallan oikeutena, joka on mahdollista omistaa resurssin tavoin. Vastaavasti vallan nähdään olevan siirrettävissä tai annettavissa pois, joko kokonaan tai osittain, jollakin legaalilla tai muulla oikeuksia luovalla toimenpiteellä — kuten luovutuksella tai sopimuksella. Valta nähdään konkreettisesti jokaisen yksilön omistamaksi vallaksi, jonka osittainen tai täydellinen luovuttaminen mahdollistaa poliittisen vallan tai suvereenin yksinvaltiuden luomisen. Tämä teoreettinen ajatusrakennelma perustuu oletukseen, että poliittisen vallan konstituutio seuraa oikeustoimenpiteiden muotoa, johon sisältyy sopimustyyppinen vaihto. (Foucault 1980b, 88—92)

Edellä esitettyjen lähestymistapojen ero kiteytyy siinä, että liberalismissa näkemyksessä valta on vaarassa muuttua sorroksi aina kun se ylittää sopimuksessa sille asetetut rajat, kun vastaavasti sota-repressio -analyysissä repressio ei ole väärinkäyttöä kuten sopimuksen rikkomista, vaan pikemminkin dominaatiosuhteiden tulos ja luonnollinen jatke. Ensin mainitussa lähestymistavassa kyse on lähinnä legitiimin ja ei-legitiimin vallan vastakkaisuudesta, kun taas jälkimmäisessä vastakkainasettelusta taistelun ja alistamisen välillä. Sopimus-sorto ja sota-repressio -lähestymistavat eivät kuitenkaan välttämättä sulje toisiaan pois, vaan voivat esiintyä valta-teorioissa myös rinnakkain.

Foucault'n esittämässä jaottelussa ei sinänsä ole mitään uutta. Esimerkiksi Wrong on monen muun valtatutkijan tavoin analysoinut näitä lähestymistapoja käsitteparilla pakko ja legitimitetti. Ensin mainittua näkemystä luonnehtii ajatus, että valtaa ylläpitää aina ja kaikkialla ensisijaisesti voiman uhka ja uhan aiheuttamaan pelkoon perustuva totteleminen. Tätä kantaa edustavat mm. sellaiset politiikan teorian klassikot kuin Machiavelli ja osin Hobbes sekä meidän vuosisadallamme poliittisen realismin koulukunta. Vastaavasti näkemys, jonka mukaan repressio nimenomaan osoittaa vallan murenemisen, on ominainen konsensus-teorioille, jotka korostavat legitiimiä auktoriteettia. (vrt. esim. Wrong 1979, 84—123)

Foucault'n väite lähestymistapojen repressiivisyydestä saattaa sopimus-sorto -käsitteparin kohdalla näyttää ongelmalliselta. On kuitenkin muistettava, että sopimus- ja konsensusteoriatkaan eivät yleensä kiistä väkivaltaa tai voimankäyttöä vallan yhtenä muotona, vaikka korostavat vallan käytön

legitimitetin tärkeyttä. Ne sisältävät ajatuksen mahdollisuudesta legitiimiin repressiivisen vallan käyttöön, joskin pitävät tärkeämpinä muita vallan käytön muotoja kuten hyväksynnän hankkimista ja yhteiskunnan sisäisen solidaarisuuden ylläpitämistä.

Tarkastellessaan repressiivisen hypoteesin syntä ja sen roolia länsimaisen yhteiskunnan kehityksessä Foucault analysoi mielenkiintoisella tavalla perinteisten valtakäsitysten ontologiaa ja epistemologiaa lähtökohtia. Hänen mukaansa niille on ominaista nähdä valta totuuden kieltämiseksi ja tiedon muodostuksen rajoittamiseksi. Vallan katsotaan tekevän tämän esimerkiksi alistamalla halut, herättämällä vääriä tietoisuutta ja tukemalla tietämättömyyttä. Tästä seuraa oletus, että valta on parhaiten vastustettavissa totuuden puhumisella. Foucault kutsuu tätä historiallisesti muodostunutta, totuuden ja vallan toisistaan poissulkevaa näkemystä »juridis-diskursiiviseksi». (Foucault 1984, 82 ja 86—87)

Juridinen viittaa vallan redusointiin kiellon lakiin, jolloin lailla on ollut kolme pääroolia. Ensinnäkin vallan nähdään asettavan rajoituksia lain avulla ja rankaisevan tottelemattomuudesta. Valtaa ei osata ajatella muussa kuin negatiivisessa mielessä: kieltämisenä, rajoittamisena ja estämisenä. Toisaalta valta mielletään homogeeniseksi, kaikilla sosiaalisilla tasoilla ja alueilla samanlaisiksi, samojen lakiin, tabuihin ja sensuuriin nojaavien periaatteiden mukaan toimivaksi. Kolmanneksi se sallii ajateltavan vallan toimintaa puhetekona: lain julkituomisena ja kiellon diskurssina. Valta manifestoituu 'Sinun ei pidä' -muodossa. Valta on dominaatiota: se kieltää ja käskää tottelemaan. (Foucault 1984, 84—89 ja 1980b, 139—140)

Repressiiviselle hypoteesille on ominaista myös redusoida valta vallan haltijaan (kuten hallitsijaan, esimieheen, luokkaan) tai vallan instituutioihin (kuten taloudelliseen tuotantokoneistoon, valtio- ja hallintokoneistoon). Foucault'n mukaan vallan esittäminen hallitsijan tai valtion mielessä on sen esittämistä suvereenin ja suvereniteetin mielessä ts. lain mielessä. Käytännössä tämä merkitsee yhden ainoan, kaikkialla identtiseksi nähdyn vallan muodon (kiellon) soveltamista kaikkiin yhteisömuotoihin, kaikilla tasoilla. (Foucault 1980b, 140 ja 1984, 92)

Kuvatessaan valtaa ainoastaan kieltämisen instanssina repressiivinen hypoteesi johtaa kaksinaiseen subjektivaatioon. Ensinnäkin vallan käyttämisestä puhuttaessa oletetaan, että on olemassa eräänlainen suuri absoluuttinen Subjekti, joka lausuu kiellon. Tämä Subjekti voidaan nähdä todellisena,

kuvitteellisena tai puhtaasti juridisena, esimerkiksi hallitsijavaltana tai yleistahtona. Toisaalta valtaan alistuminen pyritään vastaavasti subjektivoimaan osoittamalla piste, jossa kieltö hyväksytään. Tällöin esimerkiksi hallitsijavallan selittämiseksi oletetaan joko luopuminen luonnollisista oikeuksista, yhteiskuntasopimus tai rakkaus herraan. Foucault'n mukaan vallan ongelma on klassisista oikeusteorioista nykypäivään esitetty samoin käsittein: perimmiltään negatiivisena valtana, joka edellyttää toisaalta vallan haltijaa, jonka rooli on kieltää ja toisaalta subjektia, jonka on jotekin tehokkaasti sanottava kyllä tälle kiellolle. (Foucault 1980b, 140)

Foucault'n mukaan perinteiselle länsimaiselle valtakäsitykselle on ollut ominaista, että ensinnäkin se, mitä 1800-luvulta lähtien on kutsuttu »poliittiseksi elämäksi», on vallan esiintymistapa. Vastaavasti vallan on nähty toimivan vain valtion muodossa ja koneistoissa. Yksilötasolla tämä merkitsee sitä, että valta löytyy edelleen vain ihmisten mielistä, esimerkiksi edustuksen tai suostumuksen muodossa. Toisaalta yhteiskuntakritiikki on 1800-luvulta asti pääasiassa lähtenyt talouden tosiasiallisesti määräävästä roolista eli ainoastaan redusoinut poliittisen taloudelliseen ja jättänyt huomioimatta esimerkiksi ne perustavat valtasuhteet, jotka voivat konstituoida taloudellisia olosuhteita. (Foucault 1988, 118—119)

2. Repressiivisen hypoteesin kritiikki ja teesejä vallasta

2.1. Valta ja tieto

Foucault pitää repressiivisen hypoteesin käsityksiä vallasta harhakuvina, jotka tulee paljastaa. Hänen pyrkimyksenään on analysoida modernia totuuden ja vallan välistä vuorovaikutusta, joiden osa myös repressiivinen hypoteesi on. Tarkastellessaan tapoja, joilla valta ja totuus sekä niiden keskinäissuhde on mielletty, hän pyrkii osoittamaan näiden näkemysten historiallisen suhteellisuuden sekä sen, että totuus itse asiassa on yksi vallan luonteenomaisimmista komponenteista. Niinpä esimerkiksi sellaiset vastinparit kuin tosi ja epätosi tai tieteellinen ja ideologinen eivät ole absoluuttisia ja universaaleja. Ne voidaan määritellä vain sen diskurssin sisällä, johon ne kulloinkin ovat sidoksissa ja jonka puitteissa niitä käytetään. Näin ollen valtatutkijakaan ei diskurssineen voi koskaan olla tarkastelemissaan asioiden ulkopuolella »puoluettomana objektiivisen totuuden kertojana». (vrt. Foucault 1984, 6—8 ja Dreyfus & Rabinow 1982, 131—132)

Foucault ei usko johonkin universaaliin ja absoluuttiseen järkeen tai totuuteen, vaan tutkii erilaisiin sosiaalisiin käytäntöihin sisältyviä erityyppisiä rationaliteetteja: sitä miten tietty rationaalisuuden järjestelmä konstituoitui toiminnan sääntöjä ja menettelytapoja sekä sitä, miten se tuottaa »tosia» diskursseja, jotka legitimoivat tätä toimintaa tarjoamalla sille perusteet ja periaatteet. Hän tarkastelee muodollisesti vallan rajat määrittäviä oikeellisuussääntöjä sekä totuuden vaikutuksia, joita tämä valta tuottaa ja siirtää ja jotka puolestaan uudelleentuottavat tämän vallan. Foucault'ta ei kiinnosta kysymys filosofiasta (totuuden diskurssina) vallan oikeellisuuksien mahdollisena rajoittajana. Sen sijaan hän kysyy, mitä oikeellisuussääntöjä valtasuhteet käyttävät välineinä totuusdiskurssin tuottamisessa. Hänen mukaansa yhteiskunnassa on moninaisia valtasuhteita, joita ei voida luoda tai hyödyntää ilman diskurssin toimintaa, tuottamista, kasautumista ja kierrättämistä. (Foucault 1980b, 93; vrt. myös 1971, 7—30)

Valta ei vain tarvitse tietynlaista tiedon muotoa, vaan se itse aiheuttaa uusien tiedon kohteiden ilmaantumista ja uusien informaatiokokonaisuuksien kasautumista. Vallan käyttö luo tietoa, ja päinvastoin tieto jatkuvasti aiheuttaa vallan vaikutuksia. Valtaa ei voida käyttää ilman tietoa, eikä tiedon ole mahdollista olla synnyttämättä valtaa. (Foucault 1980b, 51—52 ja 133) Jokaisella yhteiskunnalla on oma totuuden régimensä eli diskurssin tyypit, jotka se hyväksyy ja panee toimimaan tosina; mekanismit ja instanssit, jotka mahdollistavat oikeiden väittämien erottamisen vääristä; sanktiointikeinot; tekniikat ja menettelytavat, joita arvostetaan totuuden hankkimisessa; niiden asema, jotka on velvoitettu sanomaan, mitä pidetään totena. (Foucault 1980b, 131—132)

Esimerkiksi »Tarkkailla ja rangaista» -tutkimuksessa Foucault esittää, että ihmisruumiin alistaminen ei tapahdu vain väkivallan tai ideologian avulla. Siitä voi olla olemassa tietoa, joka ei täsmällisesti ole sen toimintaa koskevaa tiedettä. Vastaavasti voi olla olemassa ruumiin voimien hallintaa, joka on jotakin enemmän kuin vain kykyä lannistaa ne. Tästä tiedosta ja hallinnasta Foucault'n mukaan muodostuu se, mitä hän kutsuu ihmisruumiin poliittiseksi teknologiaksi. (Foucault 1980a, 33—36) Ihmisruumiiseen paikallistettu tieto ja valta muodostavat kombinaation, joka Foucault'n mukaan on länsimaisille yhteiskunnille mitä tärkein yleinen vallan teknologia.

Suoraan ruumiiseen kohdistuvien toimien sijalle astuu modernissa yhteiskunnassa uusien vallan ja

tiedon muotojen ilmaantumisen tuloksena historiallisesti todellinen, ruumiin vankilana toimiva »sielu« käsitettynä psyyken, subjektiviteetin, persoonallisuuden, tietoisuuden ja yksilöllisyyden mielessä (kts. Foucault 1980a, 37 ja 218 sekä 1980b, 55—58). Foucault'n mukaan kurinpitoteknologian kehittyminen ja hyödyntäminen merkitsi samalla uuden yksilöä koskevan todellisuuden ja tiedon tuottamista, ts. kyseessä oli normaaliuden normien ja sitä vastaavien tekniikoiden kehitys. (kts. Foucault 1980a, 155—257, kts. myös 1984, 135—145)

Tekniikan käsitteellä Foucault ymmärtääkseni tarkoittaa esimerkiksi tiettyjä kurinpidollisia, tarkkailevia ja hallinnollisia käytäntöjä, suoritus-, soveltamis- ja toimintatapoja. Teknologia puolestaan on laajempi käsite, joka viittaa paitsi tekniikoihin myös niiden käyttöä sekä soveltamista koskevaan tietoon tai tiedonaloihin. Tavallisestihan tekniikan käsite ymmärretään menettelytavaksi, joka tähtää luonnon tekemiseen ihmisen toiminnan, hallinnan ja hyväksikäytön kohteeksi sekä teknologia tätä koskevaksi ja tämän vastavuoroisesti edellyttämäksi tiedon muodostamiseksi. Foucault näyttää käyttävän näitä käsitteitä kuvaamaan sitä, miten moderni yksilö ilmaantuu tiedonmuodostuksen, hyväksikäytön ja hallinnan kohteena tietäntyyppisen tiedon (normatiivisten ihmistieteellisten diskurssien, esim. kriminologian, 'vankilateorian', lääketieteen) ja tiettyjen kuri- sekä subjektivaatiotekniikoiden ja -teknologioiden vuorovaikutuksessa. (Foucault 1980a ja 1984, 53—73). Foucault ei lähesty tietoa ja teknologiaa traditionaalisen epistemologian mielessä vaan kysymyksenä niiden suhteesta muihin käytäntöihin. Hän ei ole kiinnostunut tieteellisten esitysten oikeellisuuden arvioimisesta, vaan keskittyä analysoimaan niitä sosiaalisia vaikutuksia, jotka ovat seurauksia siitä, että otamme kyseiset esitykset vakavasti. (Sawicki 1987, 161—162)

Foucault'n mukaan valta olisikin hauras asia, jos sen ainoa funktio olisi sortaa, sensuroida, kieltää ja alistaa. Sen sijaan jos valta on voimakas, tämä johtuu siitä, että se tutkii ja tuottaa asioita (tehokkaita ja kuuliaisista subjekteja, terveyttä, hyvinvointia jne.), muodostaa tietoa (esim. yksilöivää tietoa ihmisen ruumiista ja sen toiminnasta) ja diskurssia, saa aikaan vaikutuksia halun ja tiedon tasolla. Valta ei siis estä tietoa, vaan tuottaa sitä. (Foucault 1980b, 59 ja 119) Hän toteaaakin, että

»lopulta meidät on vallan erityisiä vaikutuksia kantavien totuusdiskurssien toiminnan pohjalta arvioitu, tuomittu, luokiteltu... määrätty tiettyyn elämisen tai kuoleamisen muotoon.« (Foucault 1980b, 94)

Foucault'n tutkimuskohteena ei ole yhteiskunnan tai kulttuurin koko rationalisaatio, »järjen ja totuuden« kehittyminen, vaan hän analysoi tätä prosessia useilla eri kokemuksen alueilla. Näitä ovat mm. hulluus, sairaus, kuolema, rikos ja seksuaaliteetti. Vaikka valistusajalta periytyvä 'rationaalistuminen' onkin ollut tärkeä vaihe länsimaaisessa historiassa ja poliittisen teknologian kehittämisessä, Foucault'n mukaan tulisi kuitenkin viitata paljon vähäisempiin prosesseihin, jos halutaan ymmärtää, miten olemme jääneet oman historiamme vangeiksi. (Foucault 1988, 86—95)

2.2. Valta suhteissa ja valtasuhteet strategisina kokonaisuuksina

Toisin kuin repressiiviset valtakonseptiot Foucault'n siis esittää, ettei valta ole voima, jolla olemme varustettu eikä jotakin mitä hankitaan, omistetaan tai jaetaan. (Foucault 1984, 93—94) Tällä teesillä hän sanoutuu irti sellaisista perinteisistä valtatutkimuksen lähestymistavoista, jotka sisältävät 'psykologistisia' tai substantiaalisia perusoletuksia vallan olemuksesta. Psykologistisella viittaan valtateorioihin, jotka esim. määrittelevät vallanhalun ihmisen yhdeksi perusvietiksi tai muutoin ihmisen ontologiseen perusluontoon kuuluvaksi. Substantiaaliset oletukset puolestaan näkevät vallan toimijan ominaisuutena ilmeneväksi, usein lähes esineelliseksi ja siten mittattavissa olevaksi, suureeksi, jolloin valta merkitsee jonkinlaista etevämyyttä tai paremmuutta suhteessa toisiin.

Sen sijaan Foucault toteaa, että »valtaa käytetään lukuisista pisteistä käsin epätasa-arvoisten ja liikkuvien suhteiden vuorovaikutuksessa« (Foucault 1984, 93—94). Hän ei viittaa vallasta puhuessaan valtioon, poliittiseen rakenteeseen tai instituutioon, sillä vallan ongelman esittäminen valtion mielessä on sen esittämistä repressiivisen hypoteesin mukaisesti lain mielessä. Foucault ei tosin väitä, etteikö valtio olisi vallan käytön ja myös sen tutkimisen kannalta tärkeä, mutta hänen mukaansa valtasuhteet, ja siten niiden analyysi, ulottuvat välttämättä valtion rajojen ulkopuolelle. Ensinnäkään valtio ei läheskään kykene kattamaan koko valtasuhteiden tosiasiallista kenttää. Toisaalta valtio kykenee toimimaan vain toisten, jo olemassa olevien, valtasuhteiden pohjalta. Foucault'n mukaan valtio tosin toimii päällysrakenteena suhteessa lukuisiin, esimerkiksi seksuaaliteettia, perhettä, tietoa ja teknologiaa piirittäviin valtaverkostoihin, joita se ehdollistaa, mutta jotka toisaalta myös ehdollistavat sitä. (Foucault 1980b, 122 ja 1984, 92)

Foucault'n mukaan valta onkin aina läsnä missä

tahansa ihmissuhteissa, oli sitten kyseessä kommunikaatio- tai rakkaussuhde, institutionaalinen tai taloudellinen suhde. Valtasuhteet löytyvät eri tasoilta, eri muodoissa. Yhteistä niille on epävakaas ja muuttavuus. (Foucault 1984, 93—94 ja 1980b, 42) Valta ei ole läsnä kaikkialla siksi, että jollakulla on sitä tarpeeksi hallussaan määrätäkseen koko yhteiskuntaa, vaan koska valta tuotetaan jokaisessa yhteiskunnan pisteessä ja suhteessa. Vastaavasti valtasuhteiden taustalla ei ole olemassa kaiken kattavaa, sosiaalisen järjestelmän läpäisevää vastakkainasettelua hallitsevien ja hallittujen välillä. Sen sijaan Foucault olettaa, että monenlaiset, yhteiskunnassa muotoutuvat ja vaikuttavat voimasuhteet ovat yhteydessä toisiinsa ja taipuvaisia integroitumaan ja organisoitumaan enempi vähempi yhtenäisiin strategisiin muotoihin. (Foucault 1980b, 9698, 100, 142 ja 1984, 94)

Foucault'n mukaan termi »valta» osoittaa yksilöiden (tai ryhmien) väliseen suhteeseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että valta olisi yksinkertaisesti suhde osapuolten välillä. Pikemminkin kyseessä on tapa, jolla tietyt toimet muovaavat toisia, toiminta suhteessa olemassa olevaan tai nykyisyydessä tai tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtuvaan toimintaan. Tämän määrittelyn kautta Foucault päätyy toteamukseen, jonka mukaan jotakin universaalista yhtenäisessä tai hajanaisessa muodossa olemassaolevaksi oletettua ja »vallaksi» nimitettyä ei ole. Valta on olemassa vain kun se pannaan toimimaan, näin myös silloin kun se on integroituneena 'pysyvien' rakenteiden rajaamaan mahdollisuuksien kenttään. (Foucault 1982a, 788—789) »Valta on nimi, joka annetaan monimutkaiselle strategiselle tilanteelle tietyssä yhteiskunnassa». (Foucault 1984, 93)

Foucault'n mukaan valta edellyttää 1) 'toista', suhteessa johon valtaa harjoitetaan ja että tuo toinen nähdään loppuun asti henkilönä joka toimii ja 2) että kasvotusten valtasuhteen kanssa voi avautua kokonainen mahdollisuuksien kenttä. Toisin sanoen useat toimintatavat ovat mahdollisia. (Foucault 1982a, 788—789) Näin määriteltynä valtasuhde ei ole fyysinen pakkosuhde, joka kohdistuu 'toiseen' lähinnä esineellisenä objektina. Foucault'n mukaan valta tuleekin erottaa siitä objektiivisesta kapasiteetista, joka ihmisellä luontaisten taitojensa tai ulkoisten välineiden kautta on esineisiin: kyky muovata, kuluttaa, käyttää ja tuhota niitä. (ibid. 790 ja 796)

Paitsi objektiiviseen kapasiteettiin perustuvista suhteista, valtasuhteet tulee Foucault'n mukaan erottaa myös kommunikaatiosuhteista, jotka välittävät informaatiota kielen, merkijärjestelmän tai

muiden symbolisten välineiden avulla. Epäilemättä kommunikaatiokin on aina eräänlainen tapa toimia suhteessa toisiin, ja merkitysten tuottamisella ja kierrättämisellä voi olla tuloksia tai seurauksia myös vallan näkökulmasta, mutta silloinkaan viimeksi mainitut eivät ole yksinkertaisesti vain edellisten aspekti, vaan vallalla on oma erityinen luonteensa. (ibid. 786)

Valtasuhteet eivät kuitenkaan ole ulkoisessa asemassa muihin suhteisiin vaan immanentteina niissä. (Foucault 1984, 94 ja 1980b, 142) Ne ovat viime mainituissa ilmenevien jakautumien, epätasa-arvoisuuksien ja epätasapainon tilojen välittömiä seurauksia ja kääntäen, ne ovat näiden erottelujen sisäisiä ehtoja. Valtasuhteet eivät ole päällysrakenteeseen kuuluvia asemia, joiden rooli on vain estävä tai myötäilevä. Niillä on myös tuottava rooli. (Foucault 1984, 93—94 ja 1980b, 142)

Foucault'n mukaan objektiivisessa kapasiteetissa, kommunikaatiossa ja vallassa ei ole kysymys kolmesta erillisestä alueesta, vaan kolmesta suhdetyypistä, jotka ovat aina päällekkäiset, tukevat toisiaan vastavuoroisesti ja käyttävät toisiaan hyväksi. (Foucault 1982a, 786—787) Kolmijaottelu muistuttaa Jürgen Habermasin tiedonintressien tarkastelussa käyttämää yhteiskunnallistumisen välineiden jaottelua työhön, kieleen ja valtaan. Foucault kuitenkin käsittelee objektiivista kapasiteettia, kommunikaatiota ja valtaa vain kolmena olemassaolevana ja toisiinsa limittyvänä suhdetyypinä. Hän ei myöskään Habermasin tavoin näe niiden pohjalta määrittävän joitakin tiettyjä tiedonintressejä tai mahdollisen tiedon kategorioita, joista käsin tajuaisimme todellisuuden transendentiaalisella välttämättömyydellä. (vrt. Habermas 1975, 134—136)

Foucault'n mukaan näillä kolmella suhdetyypillä ei ole yhtenäistä tai pysyvää rinnastussuhdetta, vaan erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa ne järjestyvät erityisillä tavoilla. Tosin on olemassa corpusia, joissa objektiivinen kapasiteetti, kommunikaatio ja valta muodostavat säänneltyjä ja yhtenäisiä systeemejä. Tällainen corpus on esimerkiksi koulutusinstituutio. (vrt. Foucault 1982a, 787) Erilaiset corpuset, joissa objektiivisten kapasiteettien toiminta, kommunikaatiopelit ja valtasuhteet on sopeutettu toisiinsa harkitun kaavan mukaisesti, muodostavat sen mitä voitaisiin sanan laajassa merkityksessä sanoa 'disipliineiksi' (huomaa termin kaksinaismerkitys: 1) tiedonala ja 2) kuri). Näin Foucault hylkää perinteisen valtatutkimuksen sisältämän ennakoletuksen vallasta jotenkin perustavana ja olemukseltaan yhtenäisenä, aina samanlaisena. Sen sijaan että kysyisi »mitä valta on», hän kysyy »miten valta

toimii». Tämä merkitsee valtasuhteiden, ei vallan itsensä, ottamista tutkimuskohteeksi — valtasuhteiden, jotka eroavat objektiivisista kapasiteeteista ja kommunikaatiosuhteista, vaikka toimivat niiden kanssa sisäkkäin ja vastavuoroisesti. (ibid. 788)

Foucault'n mukaan valtasuhteet ovat juurtuneina syvälle sosiaaliseen yhteyteen. Ne eivät ole yhteiskunnan »yläpuolelta» asetettuja täydentäviä rakenteita, joiden hävittämisestä voisi unelmoida. Yhteiskunnassa eläminen on siten elämistä, että toiminta suhteessa toisten toimintaan on mahdollista ja jatkuvaa. Yhteiskunta ilman valtasuhteita voi olla vain abstraktio. Tämä ei tietenkään merkitse, että jo luodut valtasuhteet olisivat välttämättömiä tai että valta olisi väistämätön kohtalo. Päinvastoin valtasuhteiden, niiden välisen kamppailun ja välittömän vapauden kohteen puuttumisen analysointi ja kysyminen ovat kaiken sosiaalisen olemassaolon pysyvä poliittinen tehtävä. (ibid. 791—792)

Vastaavasti ei ole ensisijaista ja perustavaa vallan periaatetta, joka hallitsisi yhteiskuntaa sen pienimpää yksityiskohtaa myöten. Otettaessa lähtökohdaksi toiminta suhteessa toisten toimintaan moninaiset yksilöllisen erilaisuuden, tavoitteiden, vallan soveltamisen ja organisaation muodot ovat mahdollisia. Toisinaan ne sulkevat pois toisensa, toisinaan limityvät, edellyttävät tai vahvistavat toisiaan. Vastaavasti voidaan määritellä erilaisia vallan muotoja. (ibid. 793)

Repressiivisen hypoteesin kritiikin pohjalta Foucault esittää, että valta-analyysin ei tule ottaa valtion suvereniteettia, lain muotoa tai dominaation yhtenäisyyttä alun pitäen annettuina. Pikemminkin nämä ovat vain vallan ottamia äärimuotoja. Foucault lähtee siitä, että valta on ymmärrettävä ennen muuta 1) voimasuhteiden moninaisuutena, jotka ovat immanentteina toimintapiirissään, joka myös konstituoit niiden organisaatiota; 2) prosessina, joka lakkaamattomien kamppailujen ja yhteenottojen kautta muuttaa, vahvistaa tai kumoaa olemassaolevia voimasuhteita; 3) tukena, jonka nämä voimasuhteet löytävät toisistaan muodostaen järjestelmän — tai päinvastoin erottamisina ja vastakohtina, jotka eristävät ne toisistaan; ja viimeksi 4) strategioina, joissa ne astuvat voimaan ja joiden yleinen malli tai institutionaalinen kiteytyminen ruumiillistuu valtiokoneistossa, lain muotoilussa, lukuisissa erilaisissa sosiaalisissa johtosäissä. (Foucault 1984, 92—93)

2.3. Vallan intentionaalisuus ja ei-subjektiivisuus

»Seksualiteetin historiassa» Foucault esittää, että

valtasuhteet ovat sekä intentionaalisia että ei-subjektiivisiä. Niiden ymmärrettävyys ei perustu siihen, että ne ovat jonkin niitä »selittävän» toisen instanssin tulos, vaan pikemminkin siihen että ne ovat tavoitteiden ja päämäärien sarjojen läpikäymistä. Nähdäkseni Foucault viittaa tässä siihen, että ihmisten toiminta suhteessa toisten toimintaan sisältää tietoisia tavoitteita ja päämääriä, aikomista, suunnittelua, päätöksentekoa. Ihmiset yleensä tietävät mitä ovat tekemässä ja pystyvät sen usein myös selittämään (Foucault 1984, 94—95). Foucault näyttää käyttävän juuri tässä merkityksessä tekniikan ja taktiikan käsitteitä kuvaamaan niitä tapoja, joiden avulla toimija voi muovata tai ohjata toisen toimintaa.

Intentionaalisuusväittämän osalta Foucault tulee lähelle ns. teleologisia valtateorioita, jotka tarkastelevat valtaa lähinnä tavoitteellisen toiminnan tuloksena eli määrittelevät vallan identtiseksi intentionaalisen ja tehokkaan vaikuttamisen kanssa. Foucault'n valtakonseptio yhtyy näihin teorioihin siinä, että hän näkee vallan luonteeseen kuuluvan tietyn ajallisella ja paikallisella tasolla ilmenevän intentionaalisuuden. Yhteistä on myös näkemys toiminnan ei-intentionaalisista seurauksista eli ajatus siitä, että vaikka tahto ja intentiot ovatkin olennainen osa inhimillistä toimintaa, saattaa toiminnan kokonaisvaikutus paeta toimijoiden intentioiden ulkopuolelle. Foucault kuitenkin poikkeaa teleologisista teorioista esittäessään, että vaikka yksilöt esimerkiksi tekevät päätöksiä erityisistä kysymyksistä tai tietyt ryhmät ajavat omaa etuaan, yhteiskunnassa olevien valtasuhteiden kokonaistoiminta ja suuntautuneisuus ei kuitenkaan viittaa subjektiin.

Valta ei aiheudu yksittäisen subjektin päätöksistä tai valinnoista eikä ole redusoitavissa niihin. Vastaavasti se ei myöskään ole ymmärrettävissä esimerkiksi tutkimalla hallitsevia tai valtiokoneistoa kontrolloivia ryhmiä. Vallan rationaliteettia luonnehtivat tekniikat (tai taktiikat), jotka ovat usein varsin eksplisiittisiä rajoitetulla toimintansa tasolla mutta jotka yhdistyessään toisiinsa päätyvät muodostamaan laajoja systeemejä. Logiikka on täysin selvä, päämäärät selitettävissä, ja kuitenkin usein kukaan ei ole keksinyt näitä systeemejä, ja harvojen voidaan sanoa muotoilleen ne. (Foucault 1984, 94—95 ja 1980b, 97) Foucault onkin osuvasti todennut:

»Ihmiset tietävät, mitä he tekevät; he tavallisesti tietävät miksi he tekevät niin; mutta sitä he eivät tiedä, mitä heidän tekemisensä tekee.» (Dreyfus & Rabinow 1982, 187 mukaan)

Taktikkojen ja tekniikkojen muodostamisessa laa-

jemmissä systeemeissä valta näyttäytyy ei-subjektivisessä muodossaan, ja niitä luonnehtii »subjektin poissaolo». Subjektin poissaolo viittaa siihen, että nämä systeemit eivät ole niiden puitteissa toimivien yksittäisten subjektien luomia tai yksittäisistä subjekteista riippuvaisia, joskin ne voivat olla olemassa, uusiintua tai muuttua vain subjektien toiminnan kautta. Vastaavasti niitä ei voida ymmärtää vain tarkastelemalla niiden puitteissa toimivia yksittäisiä ihmisiä.

Foucault'n mukaan ei olekaan hedelmällistä syökyä loputtomien ja lopullista vastausta vaille jäävien kysymysten labyrinttiin (kuten 'kenellä/keillä on valta' ja 'mitä hänellä/heillä on mielessään'). Sen sijaan valtaa voidaan lähestyä olemassa olevista käytännöistä käsin, pisteistä, joissa valta tuottaa näkyvät vaikutuksensa ja on välittömässä suhteessa siihen, mitä voidaan ehdollisesti nimittää sen kohteeksi. Tällöin valtaa tutkitaan kysymällä, mitä tapahtuu niissä jatkuvissa prosesseissa, jotka säätelevät toimintaamme, hallitsevat eleitämme ja ruumistamme. (Foucault 1980b, 97)

Foucault'n tavoitteena on analysoida vallan muotoa, joka asettautuu välittömään jokapäiväiseen elämään, joka kategorisoi yksilön, merkitsee hänet hänen omalla yksilöllisyydellään, kiinnittää hänet omaan identiteettiinsä, asettaa hänelle totuuden lain, joka hänen on tunnustettava ja joka toisten on tunnustettava hänessä. Kyseessä on vallan muoto, joka tekee yksilöistä subjekteja. Foucault leikittelee »subjekti»-käsitteen ranskan- ja englanninkielisellä kaksinaismerkityksellä: subjekti jollekulle toiselle kontrollin ja riippuvuuden kautta (alamainen tai kohde) sekä toisaalta sidottuna omaan identiteettiinsä omantunnon ja itseymmärryksen kautta (toimiva, ajatteleva olento). (Foucault 1982a, 781; vrt. myös Racevskis 1987, 134) Esimerkiksi »Tarkkailla ja rangaista»-teoksessaan Foucault analysoi modernin yhteiskunnan kurinpidollistumista ja vallan käytön regimeä, jossa valtaa käytetään sosiaalisen yhteisön *sisällä* pikemminkin kuin sen *yläpuolelta*. Hän tarkastelee tämän prosessin kohtia, joissa valta ulottautuu yksilöihin koskettaen heidän ruumistaan, asettuen heidän toimintaansa, asenteisiinsa, diskursseihinsa, oppimisprosesseihinsa ja jokapäiväiseen elämäänsä. (vrt. Foucault 1980b, 38—39)

2.4. Valta, suostumus ja väkivalta

Esittämänsä vallan määritelmän pohjalta Foucault toteaa, ettei valta ole sen paremmin suostumuksen funktio kuin väkivaltaakaan, kuten repressiiviseen hypoteesiin perustuvat vallantutkimuksen lähesty-

mistavat esittävät. Ensinnäkään valta ei itsessään ole vapaudesta luopumista, oikeuksien siirtämistä, itse kunkin harvoille delegoimaa valtaa. Tosin tämä ei sulje pois sitä mahdollisuutta, etteikö suostumus voisi olla vallan olemassaolon tai ylläpidon ehto. Valtasuhde voi olla tulos varhaisemmasta tai pysyvistä suostumuksesta, mutta se ei ole luonnostaan tai välttämättä konsensuksen ilmentymä. (ibid. 788—789) Toisaalta valta ei myöskään ole yhtä kuin väkivalta, sillä valtasuhdetta määrittää toiminnan kohdistuminen nimen omaan toisten toimintaan, ei suoraan ja välittömästi näihin toisiin.

Foucault'n mukaan on ilmeistä, että valtasuhteet eivät sulje pois väkivallan sen paremmin kuin suostumuksenkaan mahdollisuutta. Lisäksi hän esittää, että vallan käyttö epäilemättä ei koskaan tule toimeen ilman jompaa kumpaa, usein molempia samaan aikaan. Mutta siitä huolimatta, että väkivalta ja suostumus ovat vallan välineitä, ne eivät konstituoi vallan perusluonnetta tai periaatetta. Vallan käyttö itsessään ei ole väkivaltaa eikä suostumusta (joka implisiittisesti sisältää ajatuksen uusintamisesta), vaan kysymys on mahdollisia toimia kohtaan suuntautuvien toimien kokonaisrakenteesta. Valta kannustaa, suostuttelee, houkuttelee, tekee helpommaksi tai vaikeammaksi. Äärimmillään se rajoittaa tai kieltää absoluuttisesti. Joka tapauksessa se on aina tapa toimia suhteessa toimivaan subjektiin tai subjekteihin heidän toimintansa tai toiminnan kykynsä nojalla. (ibid. 789)

Foucault'n mukaan vallassa on enemmän kysymys »hallinnasta» (ransk. *gouvernementalité*) kuin konfrontaatiosta kahden vihollisen välillä. Hän käyttää »hallinnan» käsitettä laajassa merkityksessä. Se ei viittaa vain poliittisiin rakenteisiin, valtioon tai valtion johtoon; pikemminkin se tarkoittaa tapaa, jolla yksilöiden tai ryhmien toimintaa saatetaan ohjata. Esimerkiksi 1500-luvulta alkaneessa modernin länsimaisen valtion kehityksessä ei Foucault'n mukaan ole kysymys vain kokonaisuuden etuja valvovasta ja yksilöt huomiotta jättävästä vallasta, vaan uudesta poliittisesta muodosta, joka on integroinut itseensä vanhan kristillisistä instituutioista peräisin olevan yksilöllistävän valtateknologian. Tämä valtateknologia pyrkii mm. yksilöiden paimentamiseen ja heidän pelastamiseensa (tässä tai tuonpuoleisessa maailmassa). Se ei huolehdi vain koko yhteisöstä vaan myös kustakin yksilöstä erikseen koko tämän elinajan. Lisäksi se edellyttää ja hyödyntää yksilöstä saatavaa tietoa, jonka avulla hänen toimintaansa voidaan ohjata sekä ulkoa- että sisältäpäin eli viime mainitussa tapauksessa mahdollisuutta saada hänet itse muuttamaan ja ohjaa-

maan itseään. (Kts. tarkemmin *ibid.* 782—784 ja 1988, 60—63 ja 68—71 sekä Bernauer 1987, 161—165 ja 174.)

Hallinnan analyysi on niiden eri muotojen historian uudelleenkirjoittamista, joilla meidän kulttuurissamme ihmisistä tehdään subjekteja. Kyse on »yksilöiden hallinnasta heidän oman totuutensa välityksellä». Foucault'n mukaan analysoitaessa subjektin genealogiaa länsimaisessa sivilisaatiossa on otettava huomioon pisteet, joissa yksilöiden suhteessa toisiinsa kohdistamat dominaation teknologiat turvautuvat prosesseihin, joilla yksilö toimii suhteessa itseensä. Vastaavasti on huomioitava pisteet, joissa nämä minäteknologiat ovat integroituneina pakko- tai dominaatorikenteisiin. Foucault kutsuu hallinnaksi juuri sitä kosketuskohtaa, jossa tapa jolla yksilöt ovat toistensa ohjaamia on sidoksissa tapaan, jolla he ohjaavat itseään. Toisin sanoen hallinta ei ole tapa pakottaa ihmisiä tekemään, mitä hallitseva haluaa; se on dominaation varmistavien tekniikoiden ja minän itsensä toimesta tapahtuvan muovaamisen prosessien välinen, alati liikkeessä oleva täydentävyyden ja konfliktien vuorovaikutustila. (Kts. Foucault 1982a, 789—790 ja 1982b, 37—38)

2.6. Valta ja vastarinta

Foucault'n mukaan siellä missä on valtaa, on aina myös vastarintaa, joka ei koskaan ole ulkoisessa suhteessa valtaan. Foucault'ta on usein kritisoitu juuri siitä, että jos valta on kaikkialla, silloin ei ole vapautta. Hänen vastauksensa on, että »jos kaikkialla sosiaalisen kentällä on valtasuhteita, tämä on siksi että vapaus on kaikkialla». Foucault'n ajatuksena on, ettei ole olemassa 'vapauden valtakuntia', joissa yksilö voisi olla vallan ulkopuolella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että valta olisi jotakin mitä ihminen ei kykenisi voittamaan tai hallitsemaan. (Foucault 1987, 122—123. Kts. myös Foucault 1980b, 142 ja 1984, 95—96)

Foucault painottaa, että valta on olemassa vain suhteissa. Valtasuhteiden olemassaolo puolestaan riippuu vastarintapisteiden moninaisuudesta: nämä toimivat valtasuhteissa vastustajana, kohteena, tukena tai verukkeena. Vastarintapisteet ovat läsnä kaikkialla valtaverkostossa ja vielä enemmän, määritelmällisesti ne voivat olla olemassa vain tässä valtasuhteiden strategisessa kentässä. Siten Foucault'n mukaan ei ole olemassa yhtä suuren Kiellon paikkaa, kaikkien kapinoiden lähdeä tai puhdasta vallankumouksen lakia. Sen sijaan on olemassa vastarintojen moninaisuus, jossa jokainen vastarinta

on erityistapaus. (Foucault 1984, 95—96 sekä Foucault 1980b, 142)

Edellä esitetty ei kuitenkaan tarkoita, että vastarinta olisi vain heijastumaa ja muodostaisi suhteessa perusdominaatioon vain eräänlaisen alemman tason, joka on lopulta aina passiivinen ja tuomittu häviämään. Foucault'n ajatus vastarintojen moninaisuudesta on itse asiassa samanlainen kuin hänen ajatuksensa valtasuhteista. Koska vastarinta on aina valtasuhteissa mukana, myös se jakautuu viime mainittujen tavoin epäsäännöllisesti: vastarinnan pisteet levittäytyvät vaihtelevan tiheänä verkostona ajan ja paikan yli. Aivan kuten valtasuhteiden verkosto päättyy muovaamaan tiheän koneistojen ja instituutioiden läpi kulkevan verkon olematta täsmällisesti paikallistettavissa niissä, samalla tavoin vastarinnan pisteet muuttavat sosiaalista stratifikatioita ja yksilöä. (Foucault 1984, 95—96; 1980b, 96—97 ja 1982a, 794))

Foucault etsii empiirisesti painottuneita vallan tutkimuksen lähtökohtia. Yksi tällainen on tarkastella erilaisia vallan muotoja vastaan suunnattuja erilaisia vastarinnan muotoja. Foucault'n mukaan vastarinta voidaan nähdä katalyysaattoriksi, joka tuo valtasuhteet päivänvaloon, osoittaa niiden sijainnin ja soveltamispaikat ja käytetyt menetit. Tutkimus muodostuu valtasuhteiden analysoinnista strategioiden antagonismin kautta. Esimerkiksi sen selvittämiseksi, mitä yhteiskunnassamme tarkoitetaan täysijärkisyysellä, meidän pitää tutkia mitä tapahtuu mielenvikaisuuden alueella; ja laillisuuden selvittämiseksi laittomuuden kentällä; ja sen ymmärtämiseksi mitä valtasuhteet ovat, pitäisi tutkia vastarinnan muotoja ja yrityksiä irrottautua näistä suhteista. (Foucault 1982a, 780—781)

3. Lopuksi

Haluaisin lopuksi korostaa muutamia Foucault'n valta-analyysin elementtejä, jotka mielestäni tarjoavat varteenotettavaa pohdittavaa ja uusia tarkastelukulmia perinteiselle valtatutkimukselle. Ensinnäkin hänen näkemyksensä tiedon ja totuuden historiallisuudesta mahdollistaa niiden tutkimisen ja ymmärtämisen tietyille kulttuurille spesifeinä järjen muotoina sen sijaan, että ne otettaisiin olemuksellina ja annettuina Tämä merkitsee neutraalin ja puhtaan tiedon idealin hylkäämistä ja tiedon itsensä ottamista tutkimuskohteeksi — ei positivistisena epistemologisena kysymyksenä tiedon oikeudesta tai vääryydestä, vaan kysymyksenä tiedon yhteyksistä ja vaikutuksista yhteiskunnallisen todellisuuden hahmottamiseen ja muotoiluun. Tällöin tarkas-

telun kohteeksi nousee väistämättä myös kysymys tiedon suhteesta valtaan.

Toisaalta Foucault haastaa samalla valtatutkimuksen perinteisen näkemyksen tutkimuskohteestaan pohjimmiltaan repressiivisenä (viime kädessä pakkona ja väkivaltana) ja totuuden kieltona. Hän osoittaa, että valtaa voidaan tarkastella myös tuottavana ja positiivisena, vapauden ja dominaation välisenä jatkuvana strategisena vuorovaikutuksena, jolla on suora yhteys tiedon muodostamiseen ja käyttöön. Foucault'n mukaanhan vallan ja tiedon välisiä suhteita ei voida tutkia lähtemällä liikkeelle tietävästä, valtasuhteista vapaasta ja riippumattomasta subjektista, koska valta tuottaa tiedon kohdealueita ja totuuden rituaaleja, joihin sisältyy myös tätä subjektia koskeva tieto. Kysymys, jonka luulisi kiinnostavan juuri tutkijoita, joskin se samalla merkitsisi myös oman tutkijanidentiteetin ja -työn asettamista kriittisen tarkastelun kohteeksi.

Kolmanneksi Foucault'n valtakonseptio mahdollistaa vallan tarkastelun yhteiskunnan eri tasoilla ja osa-alueilla. Hän ei palauta valtaa yksilöön, ryhmään tai yhteiskunnallisiin rakenteisiin, vaan tarkastelee valtaa strategisena ilmiönä. Tämä tarjoaa yhden tavan yrittää ylittää perinteisten valtakäsitusten teoreettis-metodologisesta kahtiajaosta juontuva tendenssi joko tarkastella ja selittää valtaa vain yksilön toiminnasta (individualistinen lähestymistapa) tai sitten yhteiskunnallisista rakenteista (struktuurialistinen lähestymistapa) käsin. Foucault'n valta-analyysit ovat esimerkki pyrkimyksestä huomioida niin sosiaalista todellisuutta hahmottava ja sitä toiminnallaan muokkaava subjekti kuin yhteiskunnalliset rakenteet ja niiden vaikutukset kyseiseen subjektiin. Viime kädessä Foucault'n analyysit kuvaavat tuoreesta näkökulmasta niitä tapoja, joilla länsimainen subjekti on tiedon ja vallan vuorovaikutuksessa muovautunut käsittämään itsensä siten kuin on sekä tapoja, joilla subjektin on mahdollista muuttaa itseään. Kyse on »meille asettuvien rajojen historiallisesta analyysistä ja kokeilusta niiden ylittämisen mahdollisuuksilla», pyrkimyksestä osoittaa, että on mahdollista tavoitella erilaisia yhteiskunnallisia järjestyksiä ja että aina on olemassa vastustamisen ja toisaalta vahvistamisen arvoisia ihmisenä olemisen tapoja (Dreyfus & Rabinow 1986, 98).

Foucault ei myöskään redusoi valtaa vain kysymykseksi politiikasta tai taloudesta tai ylipäätään »ylhäältä alaspäin» suuntautuvasta sosiaalisesta johtamisesta, vaan näkee vallan olennaiseksi osaksi kaikkea sosiaalista olemista. Hän kiistää perinteisen näkemyksen, jonka mukaan vallalla on yksi yhtenä-

nen olemus ja vastaavasti aina samanlainen tapa toimia. Sen sijaan hän esittää, kuinka valtaa voidaan tutkia myös yhteiskunnan mikrotasolla moninaisissa ajallis-paikallisissa tilanteissa, erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa ja kuinka sen voidaan osoittaa toimivan monin eri tavoin, monissa eri muodoissa, jotka toisinaan muodostavat laajempia kokonaisuuksia. Valtatutkimuksen ei tulisi rajoittua esimerkiksi sellaisiin sosiologien ja poliitikantutkijoiden perinteisiin lempikohteisiin kuin valtiokoneistoon, päättäjiin, pääomapiireihin, puolueisiin tai yhteiskuntaluokkiin. Mielenkiintoisia tutkimuskohteita löytyy kaikkialta kuten perheestä, rouva- ja herraseuroista, kouluista, yliopistoista, sairaaloista, tehtaista, armeijasta ja kirkoista.

Jo lähes omaksi kirjallisuuden haarakseen muodostuneet Foucault -kriitikit ja -selitykset osoittavat, etteivät Michel Foucault'n näkemykset vallasta suinkaan ole ongelmattomia. Mielestäni ne voivat kuitenkin toimia yhtenä mahdollisuutena pyrkiä ulos perinteisten valtateorioiden rautahäkeistä. Sillä kuten Foucault itse toteaa:

»Mutta mitä filosofia sitten on, ellei kriittistä työtä, jonka ajattelu suuntaa koskemaan omaa itseään? Mistä se koostuu, ellei pyrkimyksestä tietää miten ja missä määrin voisi olla mahdollista ajatella toisin — sen sijaan että se legitimoisi jo tiedetyn?» (Foucault 1985, 8—9)

LÄHTEET

- Arendt, Hannah: Om väld. Stockholm 1970.
 Bernauer, James: Michel Foucault's Ecstatic Thinking. *Philosophy and Social Criticism*, no 2—3/1987, ss. 156—193.
 Carroll, Berenice: Peace Research: The Cult of Power. *The Journal of Conflict Resolution*, no 4/1972, ss. 585—616.
 Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul: Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics. The Harvester Press, Brighton 1982.
 Dreyfus, Hubert L. & Rabinow, Paul: Mitä on täysi-ikäisyys? »Mitä on valistus» Habermasin ja Foucault'n mukaan. *Tiede ja edistys* 2/1986, ss.93—111.
 Foucault, Michel: Orders of Discourse. *Social Science Information*, April 1971, ss. 7—30.
 Foucault, Michel: Tarkkaiilla ja rangaista. Otava, Keuruu 1980a.
 Foucault, Michel: Michel Foucault. Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972—1977. (ed. by Gordon, Colin), The Harvester Press, Brighton 1980b.
 Foucault, Michel: The Subject and Power. *Critical Inquiry* 8, summer 1982a, ss.777—795.
 Foucault, Michel: Is it Really Important to Think? *Philosophy and Social Criticism*, no 1/1982b, ss.31—38.
 Foucault, Michel: The History of Sexuality, Vol. I: An Introduction. Begergrine Books, Suffolk 1984.
 Foucault, Michel: The Ethic of Care for the Self as a Practice of Freedom. An Interview. *Philosophy and Social Criticism* no 2—3/1987, ss. 112—131.

Foucault, Michel: The Use of Pleasure. Volume II of the History of Sexuality. Viking Penguin Inc. New York 1986.

Foucault, Michel: Michel Foucault. Politics, Philosophy, Culture. Interviews and Other Writings 1977—1984. (ed. by Lawrence D Kritzman). Routledge, Chapman & Hall, London 1988.

Habermas, Jürgen: Tieto ja intressi. Teoksessa Tuomela, R. & Patokallio, I. (toim.): Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa 1. Hämeenlinna 1975, ss. 118—141.

Hänninen, Sakari: Valtiosta valtaan. Jyväskylä1986.

Racevskis, Karlis: Michel Foucault, Rameau's Nephew, and the Question of Identity. *Philosophy and Social Criticism* no 2—3/1987, vol. 12, ss. 132—144.

Sawicki, Jana: Heidegger and Foucault: Escaping Technological Nihilism. *Philosophy and Social Criticism* no 2/1987, ss. 155—173.

Wrong, Dennis H: Power. Its Forms, Bases and Uses. Basil Blackwell, Oxford 1979.

Uteliäs maailmanmatkaaja

NAISTUTKIMUS ●

Kvinnoforskning

monitieteinen aikakauslehti

Julkaisija: Suomen Naistutkimuksen Seura
Vuosikerta/neljä numeroa 140,—
Opiskelijoilta 80,—
Irtonumero 35,—

Tilaukset osoitteella:
Suomen Naistutkimuksen Seura, PL 215, 00131 Helsinki
tai suoraan tilille Postipankki 238457-5